

Katarzyna Nowacka-Bandosz

TENDENCJE W ŚWIATOWYM HANDLU USŁUGAMI POZOSTAŁYMI W LATACH 1980–2009

Jednym z ważniejszych zjawisk charakteryzujących współczesną gospodarkę światową jest wzrost roli usług w wymianie międzynarodowej. Zjawisko to dotyczy zarówno rozwoju handlu usługami czystymi (tj. nieczynnikowymi) jak i czynnikowymi. Przeprowadzone w niniejszym artykule rozważania dotyczą wyłącznie usług czystych.

W odniesieniu do wzrostu roli usług czystych w wymianie międzynarodowej podkreślenia wymaga jedna z trzech podstawowych grup usług wyszczególnianych w klasyfikacji handlu międzynarodowego. Są to usługi pozostałe, które w ostatnich latach charakteryzowały się dynamiką przewyższającą rozwój innych usług (tj. transportowych oraz turystycznych). Przy czym usługi pozostałe tworzą bardzo zróżnicowaną grupę, wśród których ekonomiści wyszczególniają zarówno usługi tradycyjne, jak i nowoczesne, zaliczając do tych drugich usługi o stale rosnącym znaczeniu w handlu międzynarodowym.

Celem artykułu jest zatem przedstawienie tendencji w strukturze rzeczowej światowego handlu usługami pozostałymi i wskazanie usług nowoczesnych, których dynamika przyczyniła się do wzrostu roli usług w wymianie międzynarodowej.

1. Klasyfikacja usług czystych w wymianie międzynarodowej

Klasyfikacja usług czystych w wymianie międzynarodowej najczęściej jest oparta na metodologii Międzynarodowego Funduszu Walutowego stosowanej do bilansu płatniczego. Pozwala to na wyszczególnienie trzech podstawowych grup usług, które są rejestrowane na rachunku obrotów bieżących, czyli usług transportowych, podróży i usług pozostałych.

Usługi transportowe obejmują obsługę międzynarodowych obrotów towarowych oraz obsługę ruchu osobowego różnego rodzaju gałęziami transportu, wśród których wyszczególnia się transport morski, lotniczy i pozostały (tj. transport kosmiczny, kolejowy, samochodowy, żeglugę śródlądową oraz transport przesyłowy, czyli rurociągowy) oraz usługi pomocnicze i dostawcze związane z transportem (np. składowanie, zaopatrzenie).

W odróżnieniu od innych rodzajów usług **podróże**, nie zostały zdefiniowane jako specyficzny typ usług, lecz raczej jako asortymentowa „zbitka” dóbr i usług konsumowanych przez podróżujące osoby. W związku z tym pozycja podróże w bilansie płatniczym obejmuje wszelkie wydatki podróżnych za granicą, włączając w to zakupy usług np. finansowych czy telekomunikacyjnych oraz towarów (np. pamiątek). Zasadnicze znaczenie ma tu zdefiniowanie pojęcia **osoba podróżująca** jako pozostająca poza krajem stałego zamieszkania w dowolnym celu, przez okres krótszy niż 12 miesięcy. Kryterium czasu nie dotyczy studentów i pacjentów służby zdrowia, którzy nawet po roku od opuszczeniu kraju macierzystego pozostają jego rezydentami.

Usługi pozostałe rynkowe tworzą najbardziej zróżnicowaną grupę usług, gdyż zalicza się tu¹:

- a) usługi pocztowe i telekomunikacyjne, tak zwane łącznościowe, czyli usługi pocztowe, kurierskie i telekomunikacyjne;
- b) usługi budowlane;
- c) usługi ubezpieczeniowe, w tym ubezpieczenia na życie i emerytalne, ubezpieczenia przewożonego towaru, inne ubezpieczenia bezpośrednie, reasekurację oraz usługi wspomagające usługi ubezpieczeniowe;

---

¹ Opracowanie własne na podstawie *Manual on Statistics of International Trade in Services*, European Commission, International Monetary Fund, Organization for Economic Co-operation and Development, United Nations, United Nations Conference on Trade and Development, World Trade Organization, Geneva–Luxemburg–New York–Paris–Washington D.C. 2002, s. 30–32.

- d) usługi finansowe;
- e) usługi informatyczne i informacyjne;
- f) prawa autorskie, patenty i opłaty licencyjne, w tym usługi franchisingowe i podobne oraz pozostałe opłaty z tytułu korzystania z patentów, honoraria i opłaty licencyjne;
- g) pozostałe usługi handlowe (tzw. biznesowe), które składają się z pośrednictwa handlowego i pozostałych usług związanych z handlem, usług leasingowych (leasing operacyjny) oraz pozostałych usług handlowych i technicznych (się usługi prawne, rachunkowe, doradcze i *public relations*, usługi w zakresie reklamy, badania rynków i badania opinii publicznej, usługi badawczo-rozwojowe, usługi architektoniczne, inżynieryjne i inne techniczne, usługi rolnicze, wydobywcze i przetwórstwo na miejscu, pozostałe różne usługi handlowe, zawodowe i techniczne oraz usługi między przedsiębiorstwami afiliowanymi niesklasyfikowane gdzie indziej);
- h) usługi kulturalne, rekreacyjne i usługi dla ludności, w tym audiowizualne i pokrewne oraz pozostałe usługi kulturalne i rekreacyjne (związane z edukacją, usługi w sferze ochrony zdrowia oraz pozostałe usługi związane z kulturą i rekreacją).

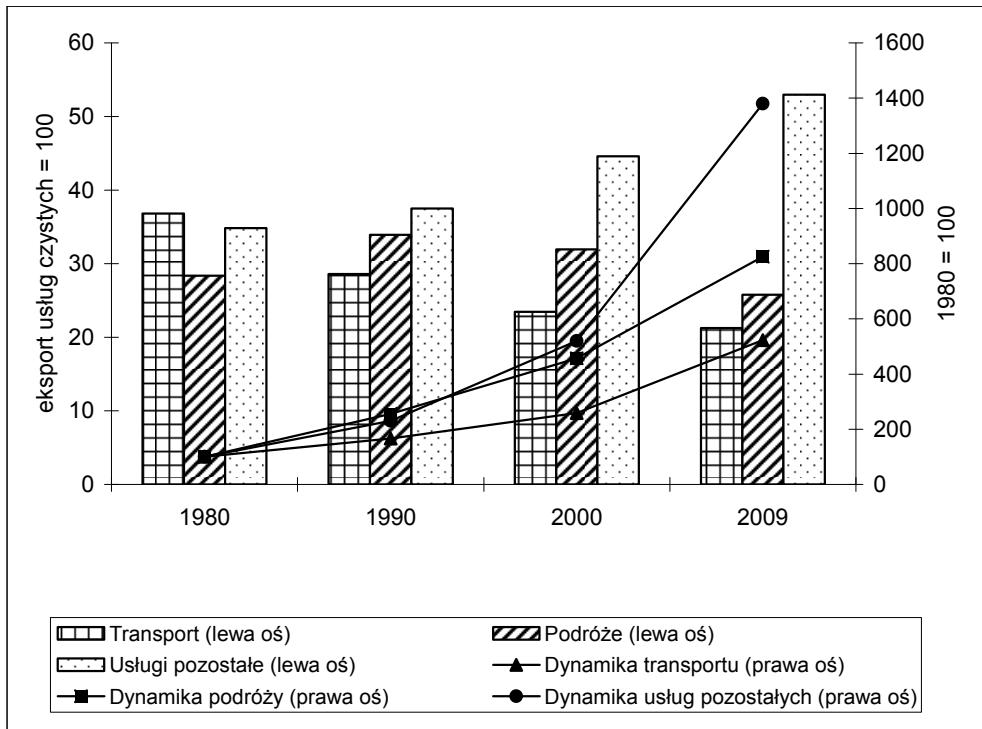
2. Znaczenie usług pozostałych w wymianie międzynarodowej

Spośród trzech podstawowych grup usług wyszczególnianych w klasyfikacji handlu międzynarodowego (tj. usług transportowych, podróży oraz pozostałych) od lat 80. ubiegłego wieku najbardziej dynamicznie rozwijają się usługi pozostałe (por. rysunek 1). Udział tej grupy usług w eksporcie jest duży i nadal rośnie (z 35% w 1980 roku do 53% w 2009 roku) – rysunek 1.

Na drugim miejscu (z odsetkiem ok. 26%) uplasowały się podróże, a najmniej odsetek przypadł na usługi transportowe (ok. 21%). Te dwie ostatnie grupy usług charakteryzują się spadkiem znaczenia w światowym handlu, gdyż na początku lat 80. XX wieku przypadający na nie odsetek był wyższy i wynosił odpowiednio 28% i 37%. O wielkości obrotów tymi usługami decyduje przede wszystkim tempo rozwoju handlu towarowego i ruchu ludności na świecie. Zwolnienie dynamiki tych przepływów w latach 90. ubiegłego wieku, a zwłaszcza na początku obecnej dekady (do czego przyczyniły się również ataki terrorystyczne zapoczątkowane

11 września 2001 roku), wpłynęły przede wszystkim na pogorszenie pozycji zajmowanej przez usługi transportowe i podróże w strukturze międzynarodowych obrotów usługowych². Wydaje się zatem, że tylko usługi pozostałe systematycznie rosną i są najmniej podatne na okresowe wahania. Tendencje w światowym imporcie usług czystych są, oczywiście, podobne do wyżej ukazanych.

Rys. 1. Struktura rodzajowa światowego eksportu usług w latach 1980–2009

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Statistics database on-line, WTO*.

² H. Nakonieczna-Kisiel, *Usługi w wymianie międzynarodowej*, w: *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Wybrane zagadnienia*, red. J. Dudziński, H. Nakonieczna-Kisiel, Wyd. Zachodniopomorskiej Szkoły Biznesu w Szczecinie, Szczecin 2007, s. 107.

3. Dynamika i struktura rodzajowa handlu usługami pozostałymi

Jak wspomniano, usługi pozostałe są jedną z podstawowych grup w klasyfikacji międzynarodowej, która ma duży i ciągle rosnący udział w strukturze światowego eksportu usług. Przyczyniła się do tego wysoka dynamika wybranych ich rodzajów.

Na rysunku 2 przedstawiono wskaźniki dynamiki poszczególnych rodzajów usług zaliczanych do usług pozostałych w okresie 1980–2007³. Największe tempo wzrostu w analizowanych latach odnotowano w usługach informatycznych i informacyjnych, których eksport rósł średnio w tempie około 63% rocznie. Szybko rozwijał się również handel usługami osobistymi, rekreacyjnymi i kulturalnymi (ok. 24% rocznie) i finansowymi (ok. 18% rocznie). Kolejne miejsca zajmują usługi łącznościowe (14%), patenty, prawa autorskie i opłaty licencyjne (ok. 10%) oraz usługi ubezpieczeniowe, budowlane i pozostałe usługi handlowe – po około 8%.

Pomimo relatywnie niskiej dynamiki wpływów z pozostałych usług handlowych, to właśnie te usługi od wielu lat mają największe znaczenie w strukturze usług pozostałych. W roku 2007 przypadła na nie blisko połowa wartości światowego handlu usługami pozostałymi (por. dane w tabeli 1). Pozostałe usługi handlowe składają się z różnorodnych usług, a ukazanie ich roli w skali świata jest niemożliwe z powodu braku szczegółowych danych statystycznych.

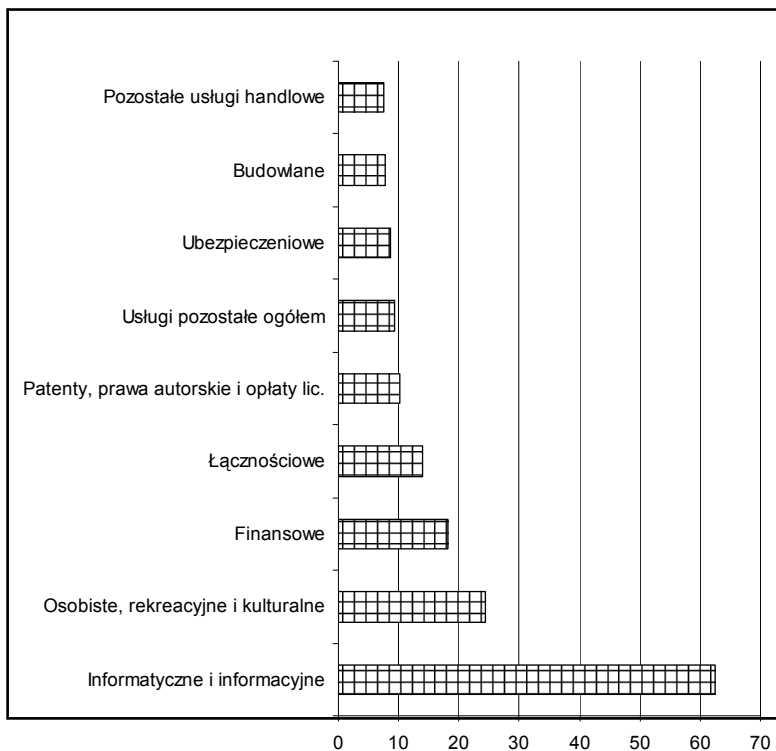
Poszczególne rodzaje pozostałych usług handlowych można zaliczyć do usług biznesowych, których rozwój jest charakterystyczny dla współczesnych gospodarek. Dotyczy to zwłaszcza krajów wysoko rozwiniętych, a więc najbardziej zaawansowanych w procesie serwicyzacji procesów gospodarczych. Dodatkowo czynnikami wzrostu roli usług biznesowych w wymianie międzynarodowej stał się proces globalizacji gospodarki światowej oraz liberalizacji międzynarodowego handlu usługami. Takie uwarunkowania rozwoju współczesnej gospodarki światowej wraz z postępem technologicznym umożliwiły również powstanie i rozpowszechnienie innowacji organizacyjnych w usługach związanych z offshoringiem. Polegają one na zasto-

---

³ Analizę tendencji w handlu poszczególnymi rodzajami usług zaliczanych do *usług pozostałych* przeprowadzono na podstawie danych gromadzonych przez Konferencję Narodów Zjednoczonych ds. Handlu i Rozwoju (United Nations Conference on Trade and Development, UNCTAD), których pierwotnym źródłem są statystyki Międzynarodowego Funduszu Walutowego w odniesieniu do bilansów płatniczych krajów członkowskich. Udostępnione on-line dane na dzień 7.06.2010 r. umożliwiają przeprowadzenie badań tylko do 2007 r.

sowaniu – mało do niedawna znanych i rzadko spotykanych w produkcji usług zasad organizacyjnych (wcześniej stosowanych w przemyśle, a dotyczących podziału i scalania produktów oraz procesów) umożliwiającą przenoszenie produkcji dóbr i usług za granicę, a następnie ich import. W związku z tym dość znaczny spadek odsetka przypadającego na pozostałe usługi handlowe (z 75% w 1980 roku do 48% w 2007 roku – por. dane w tabeli 1) nie musi świadczyć o zmniejszeniu na nie popytu. Nie bez znaczenia było pojawienie się w handlu międzynarodowym wielu usług nowoczesnych (np. informatycznych), a także udoskonalenie metod zbierania danych (dzięki czemu część usług dotychczas umieszczanych w ogólnej kategorii pozostałe usługi handlowe jest obecnie wyszczególniana w osobnych, innych kategoriach).

Rys. 2. Średnioroczna dynamika światowego eksportu *usług pozostałych* według rodzajów w latach 1980–2007 (%)

Źródło: opracowanie własne na podstawie UNCAD, *Handbook of Statistics on-line*.

Tabela 1. Struktura światowego eksportu *usług pozostałych* według rodzajów w latach 1980–2007 (%; usługi pozostałe = 100)

	1980	1985	1990	1995	2000	2005	2007
Pozostałe usługi handlowe	75,3	74,8	64,6	57,3	52,2	51,3	48,4
Usługi finansowe	2,1	4,6	10,1	8,9	13,0	13,6	16,9
Patenty, prawa autorskie i opłaty lic.	9,0	7,7	10,0	11,6	11,9	10,7	10,5
Usługi informatyczne i informacyjne	0,0	0,0	0,8	2,4	6,8	9,0	7,8
Usługi łącznościowe	1,6	2,2	2,8	4,9	4,8	4,8	4,8
Usługi ubezpieczeniowe	5,4	5,2	6,0	5,0	3,8	4,1	4,6
Usługi budowlane	6,5	5,4	4,5	7,5	4,4	4,1	4,6
Usługi osobiste, rekreacyjne i kulturalne	0,1	0,1	1,2	2,2	3,1	2,5	2,5
Usługi pozostałe razem	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

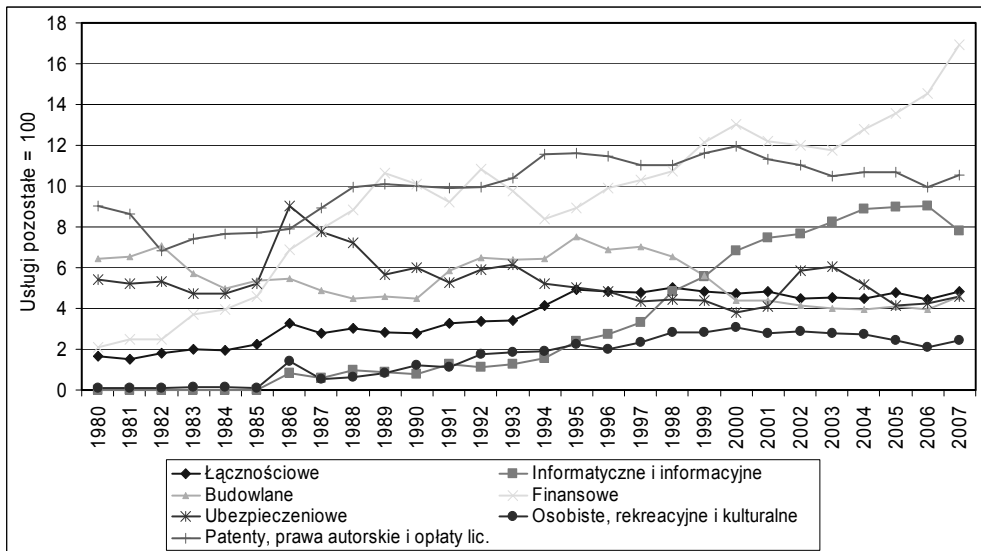
Źródło: jak pod rysunkiem 2.

Na drugiej lub trzeciej pozycji od końca lat 80. ubiegłego wieku w znajdują się usługi finansowe (obecnie przypada na nie ok. 17% eksportu usług pozostałych) oraz patenty, opłaty licencyjne i prawa autorskie (ok. 11%). Podkreślenia wymaga zwłaszcza duży wzrost znaczenia usług finansowych, na które na początku lat 80. XX wieku przypadało zaledwie ok. 2% wydatków na usługi pozostałe. Międzynarodowy handel tymi usługami rozwinął się pod wpływem liberalizacji przepływów inwestycyjnych i globalizacji gospodarki światowej, a także pojawienia się nowych instrumentów finansowych, czemu sprzyjał szybki rozwój technologiczny. Postęp naukowo-techniczny stał się również istotnym czynnikiem rozwoju handlu patentami, opłatami licencyjnymi i prawami autorskimi, które są częścią międzynarodowych transferów technologii.

W strukturze eksportu usług pozostałych na czwartym miejscu utrzymują się od początku obecnej dekady usługi informatyczne i informacyjne (ok. 8%). Międzynarodowy handel tymi usługami jest stosunkowo nowym zjawiskiem, zarówno w porównaniu z wymianą towarami przemysłowymi jak i innymi usługami rynkowymi. Na rynkach międzynarodowych najpierw pojawił się sprzęt komputerowy (połowa lat 70. XX wieku), później na większą skalę zaczął rozwijać się handel gotowym oprogramowaniem i coraz bardziej specjalistycznymi systemami, i wreszcie kompleksowymi usługami informatycznymi. Wkrótce pojawiły się przedsiębiorstwa oferujące programy przeznaczone dla szerokiego kręgu odbiorców (Microsoft,

Oracle)⁴. Dynamiczny wzrost handlu usługami informatycznymi i informacyjnymi jest również związany ze wspomnianym rozwojem offshoringu usług, na który usługi te są szczególnie podatne⁵.

Rys. 3. Struktura światowego eksportu wybranych usług pozostałych w latach 1980–2007
(%, usługi pozostałe = 100)

Źródło: jak pod rysunkiem 2.

Znaczenie w światowym handlu innych usług zaliczanych do pozostałych było znacznie mniejsze – w analizowanym okresie z reguły nieprzekraczające 5% eksportu. Na takim poziomie utrzymywały się wpływy z eksportu usług łącznościowych, ubezpieczeniowych i budowlanych, a najmniej (ok. 2% światowego handlu) przypadało na eksport usług osobistych, rekreacyjnych i kulturalnych. Tendencje w światowym imporcie usług pozostałych są oczywiście podobne do wyżej ukazanych.

⁴ A. Kuźnar, *Usługi w handlu międzynarodowym*, Wydawnictwo Adam Marszałek, Toruń 2007, s. 104.

⁵ R. Grzanka, *Umiejdzynarodowienie sektora usług*, „Gospodarka Narodowa” 2007, nr 7–8, s. 56.

Uwzględniając zarówno wartość jak i dynamikę handlu poszczególnymi rodzajami usług, należy stwierdzić, że wspomniana tendencja wzrostu roli usług pozostałych w międzynarodowych obrotach usługowych była w znacznej mierze wynikiem rozwoju handlu usługami finansowymi, informatycznymi i informacyjnymi oraz patentami, prawami autorskimi i opłatami licencyjnymi. Rozwój handlu tymi usługami oraz pozostałymi usługami handlowymi (które pomimo niskiej dynamiki stanowią przecież prawie połowę globalnych obrotów usługowych) przyczynił się do obserwowanych w ostatnich dekadach przekształceń w strukturze rodzajowej światowego handlu usługami. Omawiane usługi są przez niektórych ekonomistów⁶ określane mianem usług nowoczesnych (lub nowych), które:

- a) należą do dynamicznie rozwijających się usług pozostałych (w odróżnieniu od usług tradycyjnych), a ich rola w handlu międzynarodowym wzrasta;
- b) charakteryzują się ścisłym związkiem z rozwojem nauki i techniki, co umożliwiło wzrost zdolności handlowej tych usług, pojawienie się w handlu międzynarodowym nowych ich rodzajów, wzrost jakości usług oraz zastosowanie innowacji organizacyjnych w ich międzynarodowym świadczeniu⁷;
- c) są domeną głównie państw wysoko rozwiniętych (szczególnie dotyczy to usług nowoczesnych, związanych z twórczością naukową i techniczną, np. wywóz licencji, usługi profesjonalne)⁸.

⁶ Pojęcie usługi nowoczesne pojawia się m.in. w następujących opracowaniach: *Przemiany we współczesnej gospodarce światowej*, red. E. Oziewicz, PWE, Warszawa 2006, s. 61; M. Guzek, *Międzynarodowe stosunki gospodarcze. Zarys teorii i polityki handlowej*, PWE, Warszawa 2006, s. 128; M. Okulus, *Usługi jako czynnik aktywizujący długofalowy rozwój gospodarki*, Warszawa 1998, s. 45; G. Wójtowicz, *Wpływ wymiany międzynarodowej na wzrost gospodarczy (perspektywa długookresowa)*, w: *Strategie szybkiego wzrostu gospodarczego Polski*, red. G.W. Kołodko, Wydawnictwo Wyższej Szkoły Przedsiębiorczości i Zarządzania im. L. Koźmińskiego, Warszawa 2004, s. 127; L. Kuczevska, *Polski handel usługami na arenie międzynarodowej*, „Handel Wewnętrzny” 2002, nr 3, s. 31.

⁷ Szerzej na ten temat zob. m.in. A. Zaorska, *Outsourcing i przenoszenie usług na świecie. Wnioski dla Polski*, „Gospodarka Narodowa” 2007, nr 1–2, s. 37–38; A. Masłowski, *Nowe formy usług opartych na wiedzy*, „Handel Wewnętrzny” 2005, s. 19; K.A. Kłosiński, A. Masłowski, *Globalizacja sektora usług w Polsce*, PWE, Warszawa 2005, s. 62; A.Herman, *Tworzenie wartości w nowej gospodarce usług*, „Ekonomika i Organizacja Przedsiębiorstwa” 2006, nr 12, s. 3–4.

⁸ M. Okulus, *Usługi jako czynnik aktywizujący długofalowy rozwój gospodarki*, Warszawa 1998, s. 45.

* * *

Reasumując, najbardziej dynamicznie rozwijającą się grupą usług rynkowych w minionych dekadach były usługi pozostałe, w tym zwłaszcza usługi nowoczesne, o stale rosnącym znaczeniu w handlu międzynarodowym. Należy tu wymienić przede wszystkim usługi finansowe, informatyczne i informacyjne oraz patenty, prawa autorskie i opłaty licencyjne, a także niektóre pozostałe usługi handlowe, których rozwój przyczynił się do obserwowanych w ostatnich dekadach przekształceń w strukturze rodzajowej światowego handlu usługami. Usługi te są uznawane za nowoczesne. Odgrywają one dużą rolę w wymianie międzynarodowej, a ich rozwój jest związany z postępem naukowo-technicznym oraz charakterystycznymi dla współczesnego etapu międzynarodowego podziału pracy procesami serwicyzacji i globalizacji gospodarki światowej oraz liberalizacji międzynarodowego handlu usługami.

TRENDS IN GLOBAL TRADE IN OTHER SERVICES IN 1980–2009

Summary

The increased importance of services in international trade is one of the most significant characteristics of modern economy. This increase concerns especially other services, one of the three main groups of services in the classification of international trade (together with transport and travel). Other services constitute a very diverse group which can be divided into traditional and modern services, the latter growing in importance in international trade.

This paper shows that other services have been the most dynamic group of market services over previous decades, especially modern services. First of all, one should make mention of financial, computer and information services, royalties and license fees, and also certain other services, the development of which contributed to the transformation in the global structure of trade in services.

Modern services as such play a great role in international exchange. Their development is connected with scientific and technical progress, characteristic for the modern market processes of servicization, globalization and liberalization of international trade in services.

Translated by Katarzyna Nowacka-Bandosz